IL-BNIEDEM MAGNA

(*Editorjal tal*-Prof. G. AQUILINA, B.A., LL.D., Ph.D. [LOND.])

"Inferior powers—I was going to say infernal powers—plotted an inverse experience for mankind... What would happen... if the moral effort should turn on its tracks at the moment of attaining its goal, and if some diabolical contrivance should cause it to produce the mechanisation of the spirit instead of the spiritualisation of matter?"
HENRI BERGSON: *The Meaning of War*, p. 35.

IL-FILOSFU Lhudi Henri Bergson, li m'ilux li miet, u li dan l-aħħar bintu saret Kattolika, kiteb dal-kliem fi żmien meta d-dinja ma kenitx għadha taf bil-bomba atomika. Issa li x-Xjenza kixfet din il-għodda ta' qirda kbira naraw kemm tassew hi f'waqtha l-mistoqsija ta' Bergson. Minn mindu l-magni bdew jieħdu l-post tal-bniedem dejjem inħass il-biża' li żmien bi żmien il-magna kienet għad tirkeb il-bniedem sa ma tagħmlu magna bħalha u sa mill-1748 tabib militari Franċiż, Lamettrie, ħareġ ktieb fuq hekk jismu "L'Homme Machine". Minn dak iż-żmien 'il hawn kemm sar aktar jixirqilna dan l-isem ikrah—Il-Bniedem Magna!

L-ikbar ħsara li ġratilna f'dawn l-aħħar sekli, saritilna mħabba l-fiduċja għamja li l-kotra l-kbira tan-nies qiegħdu fir-Raġuni waħedha, fir-Raġuni safja maqtugħa minn dik il-Fidi sħiħa li fuqha jinbena s-soprannatural. Mhux għax ir-Raġuni minnha nfisha tagħmel il-ħsara, imma f'idejn in-nies tad-dinja, l-ikbar minnhom mogħmija minn ħafna interessi tal-but u ġibdiet tal-qalb imħassra, ir-Raġuni qajla baqa' jistħoqqilha isimha u sar aktar jixirqilha l-isem ta' bluha u ta' għajb. Imma f'għajnejn in-nies fiergħa li m'għandhomx żmien jaħsbu u jħossu, ir-razzjonaliżmu dandan il-libsa tas-sultan u waqqa' qaddejja taħt riġlejh ir-Reliġjon u xandar bħala ħrafa 'l Alla, l-Infern u l-Ġenna u l-Knisja Nisranija bil-qassisin u l-Ġerarkija kollha. Għalhekk rajna taqa' bla saħħa fl-art u tissaħħam fit-trab iċ-ċiviltà Nisranija, bit-tradizzjonijiet qodma ta' fidi mixgħula u drawwiet sbieħ ta' qima, lil Dik il-Qawwa Qadima li tinsab moħbija lilhinn mis-sensi. Għax ir-razzjonaliżmu wara li tħabat sa ma għaleb il-ġlieda qaddisa ta' l-Insara t-tajba, jassar l-imħuħ tad-dinja b'formula qarrieqa li għal min m'hux imgħallem biżżejjed tinħass donnha l-aqwa u l-aħħar sfida lir-Reliġjon. Ir-razzjonaliżmu għallem li kull ma l-

bniedem jaf, jafu biss mis-sensi, li għalhekk jagħmel oġġett ta' xjenza t-tagħrif biss li jinkiseb bis-sensi. Issa billi l-veritajiet tal-fidi ma jistgħux ikunu milħuqa bis-sensi, jiġi waħdu li l-Fidi hija ħaġa sentimentali u anti-xjentifika. Ibda minn Alla. Dan ma jidhirx bis-sensi. Mela Alla jew ma jinstabx (Ateiżmu) jew inkella jista' jinstab imma ma nistgħux inkunu nafuh (Anjostiċiżmu). U meta nwieġbu min-naħa tagħna li l-ħolqien imżewwaq bil-mixja ta' l-istaġuni, xtejjel, oqmra u kwiekeb, sħana u xitiet f'newbithom, bħala effetti ta' kawża, jagħtu xhieda ħajja Tiegħu, ir-razzjonalisti jwieġbu li dak kollu li jaqa' taħt is-sensi hu x-xogħol ta' ħafna setgħat għomja tan-Natura li għal ħafna miljuni ta' snin ilhom jiltaqgħu u jaħbtu bejniethom sakemm minnhom ħarġet b'aċċident il-ħajja kif nafuha l-lum. Il-għaliex il-ħajja, kif igħallmu r-razzjonalisti, wara dawn il-miljuni ta' snin, mhix ħlief fażi avanzata tal-materja magħġuna mill-qawwiet materjali misterjużi li nisslu taħrik kbir fil-materja, bħalma t-tefgħa ta' l-id tnissel taħrik u xeħta fil-ġebla mitfugħa sakemm dan it-taħrik intiseġ man-natura materjali tal-ħolqien, taħrik materjali li jissejjaħ "istint" fil-bhejjem u "intelliġenza" fil-bniedem.

*Is-seklu dsatax li ra x-xandir ta' l-*Origin of Species *ta' Darwin, xogħol kbir imma mifhum u applikat ħażin, żied isaħħaħ iċ-ċaħdiet tar-razzjonaliżmu billi deher li waqqa', kif ħasbu dawn, il-ġrajja li tingħad fil-*Genesi, *dwar il-ħolqien tal-bniedem mit-trab ta' l-art. U t-tijorija ta' Darwin baqgħet tissaħħaħ bil-kixfa ta' għadam u skeletri ta' ħlejjaq li kienu jgħixu eluf ta' snin ilu u li juru bini ta 'iġsma bejn dak tal-bniedem u dak ta' l-antropojdi. Il-Bibbja kienet attakkata bl-egħruq u x-xniexel l-aktar mill-istudjużi Ġermaniżi, li ħattewha kelma kelma sa ma ħadulha ruħha u ġibuha fix-xejn. Imbagħad x'għajb waqa' fuq il-Bibbja rajnieh dan l-aħħar fi żmien in-Nażisti meta, taħt it-tmexxija ta' Rosenberg, dan il-Ktieb, blata tal-Knisja, safa' bħal kull ktieb ieħor tal-ħrejjef ktieb tal-*Folk-lore, *drawwiet u superstizzjonijiet Lhudin, ktieb razzista Semitiku. Mal-Bibbja Nisranija waqgħet il-filosofija Tomista bit-tagħlim tagħha kollu dwar it-tajjeb u l-ħażin, jiġifieri, waqqgħet l-etika jew il-morali Nisranija. U f'lokha daħal it-tagħlim materjalista, utilitarju ta' Bentham u Spencer u skond dawn, il-moralità m'għandhiex ħajja minnha nfisha, imma għandha ħajja biss sakemm hi marbuta ma' dan jew dak il-bniedem. Jiġifieri, m'hemm xejn tajjeb jew ħażin minnu nnifsu imma hu tajjeb jew ħażin dak biss li wieħed i*ħoss *li huwa hekk għalih. Kull ħaġa li ma tiswiex għalih hi ħażina u kull ħaġa li tiswa għalih*

hija tajba. U sakemm ma tħabbatx lis-Soċjetà, ma hemm l-ebdaliġi morali li tista' tikkundannak. U xinhi ħlief wirja tal-ħażen ta' dan it-tagħlim; il-gwerra kerha li għadna kemm ħriġna minnha, gwerra li, skond dan it-tagħlim, kienet tajba għall-Ġermaniżi mill-għajnejn ta' Hitler, u ħażina għall-egħdewwa tagħhom mill-għajnejn ta' l-Allijati?

Issa ġara li dawk l-istess nies li xerrdu dil-filosofija qarrieqa, wara li tiegħmu l-imrar tal-frotta tat-tagħlim tagħhom, qegħdin jintebħu kemm kienet tassew ħażina s-siġra li ħawlu. Fi kliem ieħor, qegħdin jintebħu li t-tajjeb u l-ħażin jeżistu fihom infushom u mhux biss sakemm jaqblu jew ma jaqblux lil dak li jkun. Jeżistu fihom infushom, maqtugħin mill-bniedem; jeżistu f'Alla u ma jistgħux jeżistu mingħajru kif Hu ma jistax jeżisti ħlief fih innifsu.

*Id-dinja ġiet fil-kliem ta' l-Imgħallem. Wara li għaddiet 'il quddiem ħafna fil-għerf u rfinat l-istudji tagħha, u xerrdet il-filosofija materjalista, dawk li daqu 'l-frotta morra qegħdin jitgħallmu li s-siġra tingħaraf mill-frott tagħha. Qegħdin jintebħu li r-razzjonaliżmu hu s-siġra l-ħażina ta' l-infern li tagħmel frott velenuż. Għalhekk dil-gwerra issa qanqlet urajha fost ħafna nies li jaħsbu, nies ta' rieda tajba, ix-xewqa li fl-Ewropa jerġgħu jitqajmu l-valuri morali tar-Reliġjon Nisranija, il-valuri li nebbħu d-*Divina Commedia *ta' Dante u s-*Summa *ta' San Tumas. M'aħniex innaqqsu mill-kobor tar-Raġuni, imma l-moħħ tal-bniedem waħdu, bħal tifel żgħir li ma jafx it-triq, ma jasalx id-dar tiegħu li hija d-dar tal-verità kollha, jekk ma jkollux min jurih it-triq. Ir-raġuni waħidha tista' tixxebbah lill-fanal kbir li l-lampa tiegħu mixgħula ma ddurx dawra mejt biex turi n-naħat kollha ta' l-inħawi lill-ġifen li jkun qiegħed ifittex il-kenn mill-għarqa. U jiġri għalhekk li għax dal-ġifen bid-dawl tal-fanal jara naħa waħda biss, jaqbad rotta ħażina, jidħol fuq skoll u jinkalja jew jegħreq. Tassew li hi dawl ir-Raġuni u iblah ħafna min lir-Raġuni jagħmlilha gwerra għax bid-dawl tagħha biss aħna ningħażlu mill-bhejjem l-oħra. Kif għedna l-ħażin mhux qiegħed fir-raġuni nfisha imma fil-fehma mgħawġa ta' dawk li jidhrilhom li d-dawl tar-raġuni waħedha jista' juri l-inħawi kollha. L-istorja turi li mar-raġuni jeħtieġ taħdem il-qalb — il-qalb ukoll għandha x-xogħol tagħha. Kif kiteb Pascal* "La coeur a ses raisons que la raison ne connâit point : on le sait en mille chose... Nous connaissons la vérité, non seulement par la raison, mais encore par le coeur; c'est de cette dernière sorte que nous connaissons les premiers prin-

cipes..." (Pensées). *Dan il-ħsieb ifissru wkoll il-versi ta' Tennyson:*

"A warmth within the breast would melt
The freezing reason's colder path,
And like a man in wrath, the heart
Stood up and answered — I have felt!"

Ir-razzjonalisti jiċħdu l-eżistenza tar-ruħ jew billi jgħidu li ma teżistix jew inkella li teżisti biss bħala forma iktar għolja u perfezzjonata ta' l-istint li naraw fil-bhejjem. Ukoll kieku kellna nħallu barra l-argumenti sħaħ tal-filosofija Tomista, ingħid għalija dejjem kienet biżżejjed l-intwizzjoni tiegħi nnifsi bħala bniedem li għandi setgħa ġewwa fija li naħseb u nitkellem, nifraħ u niddejjaq biha. Waqt li kull wieħed minna jħoss ruħu mibni minn ħafna bċejjeċ kull wieħed minna jħoss ukoll li l-ħsieb fil-moħħ ma jsir minn l-ebda waħda minn dawn il-ħwejjeġ. Inħossu li hemm setgħa ġewwinija f'kull wieħed minna li m'għandhiex x'taqsam imma li tinqeda bil-ġisem biex hi titħaddem mingħajr b'daqshekk ma ssir biċċa waħda mill-ġisem. Biex nagħtu eżempju, meta n-nifs igħaddi minn ġo strument mużikali tal-fomm, minn dan l-istrument joħroġ ħafna daqq, noti mifruda jew mużika. Imma dan in-nifs jonkella dan id-daqq ma jingħaddx biċċa minn dan l-istrument mużikali. L-istrument mużikali jaqdi lin-nifs biss u jibdlu f'mużika. Hekk ukoll il-ġisem jaqdi lir-ruħ biex din tista' taħseb u tħoss. U hekk kif in-nifs minfuħ ġo strument mużikali tajjeb idoqq mużika tajba u meta hu minfuħ ġo strument ħażin joħroġ mużika ħażina, ir-ruħ ukoll taħdem tajjeb jew ħażin skond il-ġisem, li hu strument tagħha, ikunx tajjeb jew ħażin, qawwi jew marid, mingħajr imma ma l-istrument wil-mużika, jew il-ġisem wir-ruħ ma jsiru ħaġa waħda.

Għax ir-ruħ hi n-nifs t'Alla u l-ġisem hu l-għamara tiegħu, dawk li bħal Bergson jemmnu fl-ispirtu divin tal-bniedem jaraw f'din iċ-ċaħda u tinżigħ ta' l-ispiritwalità li qiegħda ddallam id-dinja s-saltna tal-ħażen. B'tinżigħ ta' l-ispiritwalità rridu nfissru l-għajb li d-dinja għamlet lilha nfisha billi neħħiet minn fuqha l-libsa li tixirqilha, il-libsa tar-ruħ Nisranija, u bħal mara ħażina li tagħti ruħha f'idejn l-irġiel, waqqgħet in-nies fid-dnub bil-għera ta' ġisimha. Għarwiena, mingħajr satar, maħruqa minn waħda mill-eħrex gwerer, id-dinja titħabat biex kieku tgħatti l-faqar u l-għera tagħha bir-razzjonaliżmu xjentifiku. Imma r-razzjonaliżmu l-lum ħareġ fallut u ħtija tal-filosofija razzjonalista li ċaħdet il-valuri spiritwali issa d-dinja tinsab maħruqa mill-mibegħda ta'

bejn l-aħwa. Il-kruha ta' Nuremberg, il-waħx tal-bomba atomika u ħwejjeġ oħra ħżiena jixhdu r-responsabbiltà tal-ġnus kollha għall-ħsara li sabet ruħha fiha d-dinja. Għax mhux il-Ġermanja Nażista biss imma d-dinja kollha ċaħdet ir-ruħ u immekkanizzat l-ispirtu tal-bniedem sakemm dan sar magna u, bħal ġisem illuppjat mill-morfina, ma baqax iħoss iżjed. Il-materjaliżmu mgħolli għall-ġieh ta' dottrina politika nazzjonali fir-Russja, għamel ħsara kbira fil-letteraturi tad-dinja. F'Malta sa issa l-letteratura tagħna għadha safja minn dawn il-ħtijiet. Għadna ngħixu għal rasna u qajla għandna rbat ma' kurrenti letterarji ta' l-ispirtu mħawwad ta' kittieba barranin bħalma huma l-kittieba Ingliżi, Amerikani, Franċiżi u Taljani ta' żmenijietna. Rajna kif il-letteratura barranija tal-lum, biex taqta' r-rbat ma' l-imgħoddi tal-kultura Nisranija, ħarbet il-forom, ir-ritmu, il-mużika, l-ispirazzjonijiet ta' żminijiet oħra, żmenijiet li nebbħu l-kobor tal-letteratura u arti Nisranija, li tawna poeti kbar bħal Dante, Milton, Francis Thompson, Franġisk d'Assisi u Juan de la Cruz. Jewwilla Freud ma għallimniex li hi ħrafa l-moralità u ħrafa l-biża' ta' l-Infern u r-reliġjonijiet? U xinhi skond Freud u xjenzati oħra materjalisti l-intwizzjoni ta' veritajiet soprannaturali u tal-ġmiel ħlief taqriq talmoħħ imħawwad, imfixkel minn fdalijiet prejistoriċi? U għax nixfu l-egħjun tal-fidi l-kbira, ġiet fix-xejn l-ispirazzjoni u l-poeta rajnieh dan l-aħħar snin bħad-daqqaq mingħajr l-istrument, jew sieket jew inkella jhewden, nervuż jew eċċentriku, imxabba' minn ħajja kerha u bla ħajr li hu jaħbat ipinġiha kif inhi jew kif jidhirlu li hi f'versi nervużi u koroh bħalha. Fi kliem ieħor, dik hi l-poeżija li ħafna m'għadhomx jaħmlu għax imħawda. Imħawda l-poeżija bħalma mħawwad il-moħħ u bħalma mħawda d-dinja.

Imma dawk li bħal Bergson jemmnu fl-ispirtu divin talbniedem għad baqagħlhom it-tama li d-dinja xi darba ttajjar ilmadmad tal-jasar tagħha, twaqqa' l-bibien li għalquha f'ħabs iswed, toħroġ għall-beraħ u mill-ġdid tithenna bil-kħula u d-difa tas-smewwiet. Imma dan isir biss meta l-bniedem jifhem, bħalma fehem Pascal, u Dun Karm fil-poeżija L-Jien u Lilhinn Minnu. *li l-qalb u l-moħħ, Xjenza u Fidi, iridu jaħdmu t-tnejn flimkien għax ma jistgħux igħaddu mingħajr xulxin. Dak in-nhar biss irraġuni ma tibqax tixbah lill-fanal li jixħet id-dawl tiegħu naħa waħda. Dak in-nhar biss, meta flimkien mal-qalb li temmen, ir-Raġuni tkun bħal fanal li jdawwal l-inħawi kollha fid-dlamijiet tal-lejl biex juri l-art lill-iġfna mitlufa fil-baħar imqalleb.*